

**Przemiany funkcjonalno-przestrzenne
Starego Miasta w Mysłowicach
w latach 1913–2013**

Mamie

NR 3475

Weronika Dragan

**Przemiany funkcjonalno-przestrzenne
Starego Miasta w Mysłowicach
w latach 1913–2013**

Redaktor serii: Nauki o Ziemi
Mariusz Rzętała

Recenzent
Andrzej Matczak

Redaktor: Mariola Massalska

Projekt okładki: Magdalena Starzyk

Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel

Korektor: Lidia Szumigala

Łamanie: Edward Wilk

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-884-2
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-885-9
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 23,0 + 3 wkładki. Ark. wyd. 26,5.
Papier Sora Matt Plus 90 g, vol. 1.2. Cena 32 zł (+ VAT)
Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Wstęp

Rozwój miast jest procesem ciągłym i skomplikowanym, powodującym wyraźne przeobrażenia przestrzeni miejskiej. Każdy etap w historii tworzenia się ośrodka miejskiego pozostawia w jego przestrzeni elementy trwałe (budynki, układ komunikacyjny itp.), które są wyrazem pełnionych dawniej funkcji. Jak podaje MAIK (2000), w planie wielu współczesnych miast można rozpoznać zarys urbanistyczny z poprzednich okresów, np. ze średniowiecza. Układ ten, poprzez badanie jego morfologii i funkcji, jest przedmiotem zainteresowania geografii historycznej miast. Na konieczność łączenia obu tych kierunków wskazał K. DZIEWOŃSKI (1956, s. 756) w definicji, którą można podzielić na trzy części. Pierwsza określa miasto jako „historycznie ukształtowane terytorialne ugrupowanie ludzkie (osiedle) oraz związane z nimi urządzenia trwałe [...]”. Kolejny fragment wskazuje na przedmiot badań, jakim są przemiany funkcjonalno-przestrzenne. DZIEWOŃSKI stwierdza mianowicie, że „urządzenia trwałe są rezultatem społecznej działalności człowieka [...]”. Trzecia część definicji podkreśla ważność badania funkcji miasta jako „formy użytkowania urządzeń trwałych i terenu [...]”.

Kluczem do wyjaśnienia współczesnego stanu wykrystalizowanego układu miasta jest dobre poznanie jego historii oraz rozpoznanie uwarunkowań przemian miejskich. Początkowo procesy urbanizacji zachodzą wokół tzw. jąder, którymi zwykle są już istniejące miasta bądź obiekty przemysłowe, skrzyżowania ważniejszych szlaków komunikacyjnych czy też sprzyjające warunki środowiska przyrodniczego (LISZEWSKI, 2012). Skupiska te przeobrażane są następnie pod wpływem różnorodnych grup czynników: przyrodniczych (odgrywających jednak coraz mniejszą rolę wraz z postępem rozwoju ośrodka), politycznych i społeczno-gospodarczych. Według KIELCZEWSKIEJ-ZALESKIEJ (1972) to właśnie czynnik gospodarczy, rozwój techniki i ustrój społeczny w głównej mierze determinują charakter osadnictwa, który jest wynikiem historycznej ewolucji. Przy wskazywaniu na czynniki sprawcze przemian miasta należy pamiętać, że żaden ośrodek tego typu nie

jest odizolowanym „samotnym tworem” w regionie, lecz zawsze istnieją inne miejscowości oddziałujące w mniejszym lub większym stopniu na jego rozwój. Ponadto każdy region podlega przemianom adekwatnym do jego umiejscowienia w przestrzeni i historii, a tym samym wyznacza on kierunki przekształceń istniejących w nim miast.

Mysłowice położone są w południowo-wschodniej części regionu śląskiego. Od wschodu bezpośrednio graniczą z regionem małopolskim (obecnie są to miasta Sosnowiec i Jaworzno). Obszar Śląska cechował się dużą zmiennością granic wewnętrznych i zewnętrznych oraz przynależności państwowej, wraz z którą zmieniali się zarządcy miast górnośląskich i obowiązujące w nich prawa. Górny Śląsk, a więc i Mysłowice, po okresie Polski piastowskiej do połowy XIV w. znalazł się kolejno pod panowaniem: Czech (1327–1474 oraz 1490–1526), Monarchii Węgierskiej (1474–1490), Monarchii Habsburgów (1526–1741) oraz Prus, później Cesarstwa Niemieckiego (1742–1922). Podczas ostatniego z wymienionych okresów rozpoczął się proces silnej industrializacji, co przyczyniło się do powstania nowych miast, a także rozrostu tych już istniejących, a mających swe korzenie w średniowieczu (w tym także Mysłowic).

W latach 1862–1915 zaznaczył się wyraźny okres rozkwitu Mysłowic, nazywany często „złotymi latami” omawianego ośrodka (SULIK, 2007). Miasto nabrało ówczesnie dużego tempa rozwojowego, kiedy to obok dynamicznego rozwoju przemysłu górniczo-hutniczego i ekspansji przestrzennej wzmacniała się również funkcja miast-wrót (KRZYSZTOFIK, 2004). Powstało wiele nowych instytucji związanych z obsługą ruchu granicznego – pasażerskiego i towarowego – pomiędzy trzema państwami: Prusami (Mysłowice), Rosją (Królestwo Polskie) i Austrią (Wolne Miasto Kraków). Kluczowym momentem w historii miasta było utworzenie „Stacji Rejestracyjnej”, co przyczyniło się do wpisania Mysłowic na mapę świata jako głównego ośrodka pośrednictwa emigracyjnego do Ameryki. Stały się one miastem wielofunkcyjnym i wielokulturowym, z dobrze rozwiniętą infrastrukturą

turą techniczną. Wybuch I wojny światowej w 1914 r. zamknął kolejny rozdział w historii Górnego Śląska (LIS, 1993), w tym także miasta objętego badaniami. Przesunięcie granicy z rzeki Przemszy o kilkadziesiąt kilometrów na zachód spowodowało, iż Mysłowice od początku lat 20. XX w. weszły na negatywną ścieżkę rozwoju i współcześnie są miastem praktycznie nieistniejącym w powszechnej świadomości społecznej (KANTOR-PIETRAGA, KRZYSZTOFIK, 2011).

Nieustanne przemiany, jakie zachodzą w regionie katowickim, wywierają duży wpływ na ewolucję Mysłowic. Niniejsze opracowanie przedstawia przekształcenia funkcjonalno-przestrzenne miasta od czasów jego powstania po współczesność, ze szczególnym uwzględnieniem etapu maksymalnego rozwoju oraz regresu ośrodka.

Przedmiot i cele badań

Przedmiotem badań niniejszego studium są Mysłowice, a w zasadzie ich najstarsza część – Stare Miasto, będące od 1999 r. jednostką pomocniczą miasta (tj. osiedlem). Obszar Starego Miasta stanowi rdzeń Mysłowic, które rozwijały się w okolicy Parku Zamkowego i wokół lokacyjnego rynku. W strukturze badanej dzielnicy zachował się średniowieczny układ przestrzenny świadczący o genezie miasta i dawnych funkcjach miejskich. Układ funkcjonalno-przestrzenny Starego Miasta podlega współcześnie daleko posuniętej recesji, a, jak wiadomo, miasto pozbawione specyficznych, wyrazistych dzielnic traci swoją „osobowość”, stając się jedynie obszarem zurbanizowanym (JAŁOWIECKI, SZCZEPAŃSKI, 2009). Badana jednostka mieści się w północno-wschodniej części administracyjnego obszaru miasta i jest jednym z 14 osiedli w obrębie Mysłowic.

Celem poznawczym niniejszego opracowania jest identyfikacja oraz wyjaśnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej Starego Miasta w Mysłowicach w okresie kończącym jego przynależność do państwa niemieckiego (1913 r.) oraz w warunkach gospodarki rynkowej po transformacji z przełomu XX i XXI w. (2013 r.), jak również ukazanie dynamiki przemian badanego obszaru pomiędzy wskazanymi latami. Ważną częścią opracowania jest identyfikacja determinant politycznych, gospodarczych i geograficznych oraz ukazanie uwarunkowań odpowiadających za rozwój i regres ośrodka. Ponadto zamierzeniem końcowym jest próba skonstruowania autorskiego modelu przemian funkcji i struktury funkcjonalno-przestrzennej Starego Miasta w oparciu o funkcjonujące w literaturze koncepcje badawcze.

Celem metodycznym badań była próba zastosowania metody CONZENA (1960, 1962) do ukazania przemian struktury funkcjonalno-przestrzennej

dzielnicy staromiejskiej jako historycznego obszaru występującego we wszystkich etapach rozwoju miasta. Umożliwiło to przeprowadzenie badań w sposób ewolucyjny wraz z identyfikacją okresu powstania poszczególnych form przestrzennych.

Cel aplikacyjny odnosi się natomiast do praktycznego zastosowania wiedzy o układzie funkcjonalno-przestrzennym oraz o jego przemianach przy sporządzaniu planów rewitalizacji lub planów zagospodarowania przestrzennego historycznej części miasta. Dzięki temu możliwe stanie się zachowanie wartości materialnej z poprzednich epok, będącej świadectwem dawnej świetności Mysłowic.

Uzasadnienie podjęcia tematu

Zarówno studia fizjonomiczno-morfologiczne, jak i badania struktury funkcjonalnej miasta mają długą tradycję i są dobrze rozwinięte na gruncie polskiej geografii. Pierwszy nurt łączy się z badaniami użytkowania ziemi oraz morfogenezą i morfologią, natomiast drugi należy do silniej rozwiniętych kierunków w polskiej geografii osadnictwa i najczęściej odnosi się on do bazy ekonomicznej (KACZMAREK i in., 1999). Pomimo tak dobrze rozwiniętych badań nad strukturami funkcjonalno-przestrzennymi miast występuje wyraźny niedobór tego typu opracowania dla Mysłowic. Studia w zakresie struktury funkcjonalno-przestrzennej ośrodków miejskich średniej wielkości (w tym Mysłowic) podejmowane są bowiem znacznie rzadziej niż nad dużymi miastami konurbacji katowickiej, zwłaszcza Katowicami, Sosnowcem czy Bytomiem. Studium niniejsze przedstawia przemiany struktury funkcjonalno-przestrzennej Starego Miasta w Mysłowicach w ujęciu dynamicznym. W literaturze dotyczącej miasta Mysłowice zauważalny jest brak ujęć o charakterze porównawczym. Podstawowym źródłem wiedzy o mieście są dwa tomy monografii historycznej SULIKA: *Historia Mysłowic do 1922 r.* (2007) oraz drugi tom *Historii Mysłowic 1922–1945* (2011). Dowodzi to, że niniejsze opracowanie ma charakter uzupełniający i wzbogacający o ujęcie dynamiczne oraz o analizę porównawczą wyjaśniającą ewolucję miasta, jak również umożliwia zupełnie nowe spojrzenie na badany problem – od strony geograficzno-historycznej.

Hipotezy badawcze

Według K. DZIEWOŃSKIEGO (1947) każde miasto przechodzi przez pewien cykl rozwojowy, co powoduje gwałtowne i nasilające się przemiany układu miejskiego. W ten sposób wskazał on na związek przeszłości z teraźniejszością, formułując tezę,

iz poszczególne etapy są jedynie fazami bardziej długotrwałego procesu (KOTER, KULESZA, 1994). Potwierdza to również REGULSKI (1980), stwierdzając, że każdy stan osiągnięty przez miasto jest stanem przejściowym – stanowi punkt wyjścia do następnego etapu rozwoju. Na wyraz przestrzeni miejskiej mają wpływ różne elementy i powiązania pomiędzy nimi. Wyróżnić można cztery główne zależności między elementami układu miejskiego: topograficzne, funkcjonalne, dynamiczne i architektoniczne. Bardzo często dochodzi do łączenia się poszczególnych sprzężeń (powiązania mieszane) pomiędzy wymienionymi elementami (DZIEWOŃSKI K., 1962). Z kolei badania funkcjonalne opierały się na założeniu, że każdy element spełnia w systemie określoną funkcję. Wskazanie tych funkcji jest tożsame z wyjaśnieniem zjawisk zachodzących w systemie (SZTOMPKA, 1971; SULIBORSKI, 1989). Tak zarysowany problem rozwoju ośrodka miejskiego stanowi punkt wyjścia do sformułowania hipotez badawczych będących podstawą wykonanych badań empirycznych:

- w cyklu rozwojowym Mysłowic możliwe jest wyodrębnienie etapów o odmiennej sytuacji ekonomicznej, związanych zarówno z dynamicznym rozwojem miasta, jak i jego kryzysem funkcjonalno-przestrzennym;
- wszelkie przeobrażenia funkcjonalno-przestrzenne zachodzą pod wpływem zmieniającej się w czasie grupy czynników, zarówno polityczno-geograficznych, jak i ekonomicznych, które odpowiadają za rozwój bądź regres badanego ośrodka miejskiego;
- w strukturze przestrzennej Starego Miasta występują obiekty stanowiące materialną spuściznę wcześniejszych okresów historycznych, które nadal dominują w przestrzeni miejskiej i jednocześnie zachowały przeważnie pierwotnie pełnione funkcje.

Na podstawie wyżej wymienionych założeń sformułowano hipotezę pomocniczą odnoszącą się do szczegółowej analizy dynamiki przestrzeni miejskiej – w przestrzeni dzielnicy staromiejskiej pomiędzy poszczególnymi elementami zachodzą różnorakie powiązania (społeczne, ekonomiczne, przestrzenne), które wpływają na przemiany zarówno przestrzeni miejskiej obszaru badań, jak i całego miasta. Zmiany zachodzące na drodze ewolucji doprowadzają do przekształcenia całej struktury funkcjonalno-przestrzennej Mysłowic, co oddziałuje na sytuację Starego Miasta i odwrotnie.

Zakres przestrzenny i czasowy

Zakres przestrzenny wyznacza określona w statucie osiedla granica Starego Miasta (ryc. 1). Dziel-

nica ta stanowi śródmiejską część Mysłowic, które położone są w strefie węzłowej konurbacji katowickiej. Obszar badań w linii północ – południe rozciąga się od dawnej KWK „Mysłowice” (która jednak nie wchodzi w obszar badań) po granicę z dzielnicą Brzęczkowice-Słupna. Linię tę można wyznaczyć ciągiem ulic: Bytomska – Grunwaldzka – Powstańców – Promenada. Od wschodu granicę stanowi koryto rzeki Czarnej Przemszy oddzielające Mysłowice od Modrzejowa (obecnie dzielnicy Sosnowca), natomiast od zachodu obszar dzielnicy ogranicza linia kolejowa, która również dzieli śródmieście na część wschodnią i zachodnią. Stare Miasto związane jest także ze współczesnym miejskim centrum administracyjnym, w którym można wyróżnić trzy główne przestrzenie publiczne:

- Rynek;
- plac Wolności;
- stację PKP wraz z placem dworcowym.

Pozostałe ogólnodostępne przestrzenie dzielnicy pełnią funkcję rekreacyjną, a są nimi Park Zamkowy oraz ul. Promenada. Przyjęcie wyznaczonego w ten sposób obszaru badań pozwala na dokładne ukazanie przemian funkcjonalno-przestrzennych miasta w ujęciu ewolucyjnym. Ponadto przestrzeń osiedla Stare Miasto można podzielić na tzw. stare miasto (lokacyjne) oraz nowe miasto, które kształtowało się od drugiej połowy XIX w. (ryc. 1).

Zakres czasowy. Dolną granicę zakresu czasowego wyznacza pierwsza wzmianka o myśłowickiej osadzie z 1301 r., jednak etap miejski badanego ośrodka rozpoczyna się wraz z nadaniem mu praw miejskich po 1281 r. (oficjalnie przyjmuje się dopiero 1360 r.). Górna granica nawiązuje natomiast do badań współczesnych, które zostały przeprowadzone w lipcu 2013 r. Jak podaje ZAGOŹDZON (1988), „czasowe” ujmowanie struktur i procesów osadniczych jest typowe dla ujęć historycznych. Dla ułatwienia badania genezy form osadniczych dokonano periodyzacji dziejów miasta. W toku postępowania badawczego, z racji przyjętych tak rozległych ram czasowych, w ciągłości rozwoju ośrodka miejskiego wyznacza się dwa przekroje czasowe o odmiennym stadium rozwoju, tj. 1913 r. oraz 2013 r. W dużym stopniu determinują one periodyzację rozwoju całego ośrodka miejskiego, a pozostałe okresy zostaną zasygnalizowane w trakcie wyjaśniania uwarunkowań wpływających na sytuację gospodarczo-przestrzenną wyodrębnionych powyżej lat oraz określania ich przemian.

Materiały źródłowe i metody badawcze

W badaniach historyczno-geograficznych podejmowane są próby dojścia do genezy i klasyfikacji

Ryc. 1. Lokalizacja obszaru badań w przestrzeni administracyjnej Mysłowic

Źródło: Opracowanie własne.

Fig. 1. Location of the study site in the administrative area of Mysłowice

Source: By author.

układów współczesnych, zarówno w oparciu o źródła historyczne, jak i studia kartograficzne (UHORCZAK, 1932).

Źródła wykorzystane w badaniach można zaklasyfikować do trzech grup: kartograficznych, pisanych oraz ikonograficznych. Materiały archiwalne pochodzą z Archiwum Państwowego w Katowicach, Muzeum Miasta Mysłowice, Śląskiej Biblioteki Cyfrowej, zbiorów kartograficznych Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego oraz Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Część pozyskanych informacji pochodzi także ze zbiorów osób prywatnych. Ponadto posłużono się zasobem bibliograficznym następujących jednostek: Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach, Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, Biblioteki Śląskiej w Katowicach, Biblioteki Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Repozytorium Cyfrowego Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

Na materiały kartograficzne składają się archiwalne plany i mapy Mysłowic. Podstawowymi źró-

dłami tej grupy są plany miasta z 1910 r. (w skali 1:1 000) oraz z 1911 r. (w skali 1:6 300), obejmujące obszar dzisiejszego Starego Miasta. Pozwoliły one na odtworzenie układu funkcjonalno-przestrzennego dla okresu przed I wojną światową. Z kolei do celów interpretacyjnych współczesnej struktury przestrzennej wykorzystano *Plan miasta Mysłowice* z 2009 r. – karton *Centrum* w skali 1:10 000 oraz *Mapę Internetową – Mysłowice* opracowaną przez Wydział Geodezji i Katastru Urzędu Miasta w Mysłowicach (www.geodezja.myslowice.pl), której treść zweryfikowano na podstawie map topograficznych i badań terenowych. Materiały kartograficzne pochodzące z XIX w. i drugiej połowy XX w. pełnią funkcję pomocniczą przy analizie dynamiki przemian przestrzeni Starego Miasta, a skala ich zawiera się w przedziale od 1:10 000 do 1:50 000.

Materiały pisane obejmują z kolei przede wszystkim księgi adresowe (*Adressbuch*), uwzględniające Mysłowice z lat: 1901, 1909, 1911 i 1914, jak również *Urzędowy Spis Abonentów Państwowej Sieci Telefonicznej* z 1929 r. (1928/1929). Pozostałymi źródłami pisany wykorzystanymi w niniejszych badaniach były plany i informacje z początków XX w. zawar-

te w aktach miasta Mysłówice, a także monografii historyczne poświęcone miastu. Materiały te posłużyły do sporządzenia oraz uzupełnienia bazy instytucjonalnej Mysłowic z początków XX w. Celem lepszego poznania realiów ówczesnego życia społecznego przestudiowano także ponad 300 numerów „Kuryera Śląskiego” z 1913 r. oraz *Protokolarz albo „Czerwoną Księgę” Mysłowic* (2002), sięgnięto również do wybranych pozycji literatury pięknej – m.in. *Pamiętników KRASZEWSKIEGO* (1972).

Celem weryfikacji danych z powyższych dwóch grup materiałów źródłowych wykorzystano również materiały ikonograficzne w postaci kilkuset archiwalnych zdjęć i pocztówek pochodzących z różnych historycznych okresów rozwoju miasta. Były one szczególnie przydatne przy określeniu nazw prowadzonych działalności, jak również ich umiejscowienia w przestrzeni badanego obszaru. Materiały te zostały udostępnione autorce przez Muzeum Miasta Mysłówice oraz osoby prywatne.

W badaniach struktury funkcjonalno-przestrzennej znaczącą rolę odgrywa rozmieszczenie procesów i obiektów w przestrzeni miasta, co wymaga szczegółowych studiów kartograficznych (ZDROJEWSKI, 1994). Po dokonanej wstępnej selekcji materiałów źródłowych za główną ścieżkę postępowania badawczego przyjęto metodę CONZENA (1960; 1962). Polega ona na analizie zestawionych chronologicznie planów miasta, a efektem końcowym jest obraz przemian elementów miejskich. Wykorzystano również bezpośrednią obserwację terenową jako zasadniczą metodę badań w geografii osadnictwa (SZYMAŃSKA, 2009), a w trakcie inwentaryzacji zwracano uwagę zarówno na funkcje budynku/działki miejskiej, jak również na cechy ich fizjonomii i rozlokowanie w przestrzeni. Efektem inwentaryzacji urbanistycznej jest zbiór informacji o stanie zainwestowania i użytkowania obszaru, dzięki któremu możliwe jest sporządzenie map tematycznych (SIEJKOWSKA-KOBERIDZE, 2012). Ponadto wykorzystano metody statystyczne, które pomocne były przy usystematyzowaniu i weryfikacji uzyskanych wyników liczbowo-opisowych. Do przedstawienia struktury funkcjonalnej wykorzystano tzw. miernik syntetyczny Zioly, do którego zastosowano kryteria Hellwiga (RUNGE J., 2007). Natomiast przy prezentacji danych morfologiczno-przestrzennych posłużono się metodą wyznaczenia elementów wiodących w strukturze Weavera w modyfikacji Doi. Oprócz tego określono relacje między badanymi elementami struktury funkcjonalno-przestrzennej w oparciu o współczynnik korelacji liniowej Pearsona.

Struktura pracy

Opracowanie dzieli się na pięć głównych części: pierwsza zawiera założenia teoretyczne przeprowadzonych badań, na które składają się zagadnienia terminologiczne związane ze strukturą funkcjonalno-przestrzenną miasta, a także koncepcje i modele teoretyczne. W części tej przeprowadzono również przegląd literatury przedmiotu w dwóch ujęciach: studium przypadków badań nad strukturą funkcjonalno-przestrzenną miasta oraz wykorzystanych koncepcji badawczych.

W drugiej części zarysowano historię rozwoju miasta Mysłówice, jak również umiejscowiono je na tle ośrodków miejskich kształtujących się w obrębie rdzenia konurbacji katowickiej.

W trzeciej, o charakterze empirycznym, zastosowano wyniki badań i analiz materiałów źródłowych w celu przedstawienia stanu struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta w latach 1913 oraz 2013. W części tej wskazano również na uwarunkowania, które przyczyniły się do rozwoju oraz późniejszego regresu miasta.

Czwarta część stanowi podsumowanie przeprowadzonych badań poprzez ukazanie dynamiki zmian funkcjonalno-przestrzennych w latach 1913–2013. Uwypuklono w nim również kontrast pomiędzy strukturą funkcjonalną obu analizowanych lat. Na koniec podjęto próbę stworzenia autorskiego modelu procesów przemian funkcji i struktury funkcjonalnej obszaru badań w oparciu o koncepcje badawcze funkcjonujące w literaturze.

Piąta część to aneks, w którym znajdują się szczegółowe tabele inwentaryzacyjne dotyczące obydwu badanych lat, jak również mapy obrazujące strukturę przestrzenną etapów rozwoju miasta oraz mapa delimitacji konurbacji katowickiej.

* * *

Podziękowania za poświęcony czas, cenne wskazówki i uwagi składam Recenzentowi prof. dr. hab. Andrzejowi Matczakowi oraz Osobom i Instytucjom, które wsparły przygotowanie książki swoimi radami i materiałami: prof. dr. hab. Jerzemu Runge, dr. hab. Robertowi Krzysztofikowi, dr. hab. Andrzejowi Zborowskiemu, prof. dr. hab. Alfredowi Sulikowi, dr. Marcie Chmielewskiej, Leonardowi Czarnocie, mgr. Dariuszowi Faleckiemu, Muzeum Miasta Mysłówice i Archiwum Państwowemu w Katowicach.

Functional and Spatial Transformation of the Old Town in Mysłowice in the years 1913–2013

Summary

The scope of research in the book is the oldest part of Mysłowice, i.e. the Old Town, which, constitutes at the same time the historical core of the town. In the area of the Old Town two parts can be distinguished: the one with preserved medieval urban layout and the other, the so-called new town – which developed in the 19th century with the impact from the train station.

The book presents the changes in space and in function that occurred within the Mysłowice Old Town between 1913 and 2013. The lower end of the time range was included in the period referred to as the “golden years” of Mysłowice, dating back to the years 1862–1915. At that time, the town gained its momentum of development, when, next to the dynamic development of the mining and metallurgy industries, as well as spatial expansion, also the gateway function of the town strengthened due to its location on the border of three countries: Prussia, Russia and Austria. Unfortunately, the outbreak of World War I and, consequently, the shift of the state border to the west produced a situation that from the beginning of the 1920s, caused Mysłowice to take a negative path of development – today the town is almost unknown to the general public awareness.

Despite the well-developed research on functional and spatial structures of towns located in the Katowice region, there is a clear shortage of such studies for Mysłowice. The literature on the town under examination lacks comparative studies. This proves that the present study is complementary and enriches the field with its dynamic approach and the comparative and explanatory analysis of the town's evolution. It also allows for an entirely fresh look at the research problem – namely from the geographical and historical points of view. Additionally, this work provides valuable information on urban planning and spatial development of the Old Town district, and points to the determinants of the development of modern functional and spatial structures of the studied area.

The book is theoretical and empirical in its character, which is also reflected in its layout. The first chapter contains the methodological and theoretical principles of the conducted research. Theoretical concepts explaining the functional and spatial structures of the towns were arranged in chronological order of their creation, which, in turn, allowed for obtaining a complete picture of the studied subject. The second chapter, on the other hand, presents a historical outline of the town's development and the location of Mysłowice against the backdrop of the processes shaping other centres of the present Katowice conurbation.

The next two chapters relate to the empirical studies on restoring the functional and spatial arrangement of 1913 and 2013, and to determining the conditions affecting the development or regression of Mysłowice. Firstly, a reconstruction of the spatial arrangement and institutional base for 1913 was

made, and the town's role at that time was presented, as well as its international links. The whole of the analysis was closed with an attempt to clarify the nature of the spatial and functional arrangement of the town based on the concept of gateway towns.

The fourth chapter is devoted to contemporary research on the spatial and functional arrangement of the Old Town in Mysłowice, as well as the degree of degradation of the Old Town district and the processes of its regeneration and renewal. In explaining the recourse of the research area, a reference was made to the concept of dissipative structures in relation to the functions of Mysłowice.

The last chapter presents the dynamics of functional and spatial transformations. At this stage of the study, a comparative analysis was conducted for the two selected years, and an attempt was made to explain the resulting direction of transformations. On this basis, the transformations of spatial development, the transportation system and distribution of functions in the Old Town were described. What is more, generalizations were made in the form of a scheme of conditions, urban transformations from the Middle Ages to modern times and the evolution of the importance of Mysłowice. In addition, the end result of the conducted research was the model of functional and spatial structure transformations and functions of the Old Town, also relating to the whole process of spatial evolution and showing the sinusoidal character of urban transformations.

The author used a variety of methods that allowed for both the recreation of the two functional and spatial systems as well as to indicate transformations. The study included two types of research, namely the query of archival (cartographic and written) materials and an urban inventory. The result was the creation of an institutional base for two selected research periods (1913 and 2013), which were used for the reconstruction of the functional and spatial plan of the Old Town. In addition, during the compilation of empirical data, a series of statistical methods were applied that later allowed for the comparison of results for the two years, including Ziolo's synthetic index, Pearson's correlation coefficient, and Doi's method, etc. However, in the interpretation of cartographic materials, the method of town plan analysis developed by Conzen was used, which was conducted based on the sequence of chronologically listed plans of Mysłowice.

The book uses both sources typical for historical research (diaries, newspapers), geographical research (cartographic materials) and urban research (sketches and urban planning documentation). In addition, iconographic sources proved to be helpful allowing for, among others visualizing the content of the literature and town plans. Cartographic materials consisted of archival plans and maps of Mysłowice, both large and small-scale, dating from the 19th, 20th and 21st century. The written materials, in turn, comprised mainly address books

(*Adressbuch*) of Mysłowice from 1901–1914, as well as *The Official List of Telephone Network Subscribers* of 1929. These materials were used to reconstruct the institutional base for 1913. Moreover, other written sources used in the study were historical monographs devoted to the town, the press, and even literary passages, for example *Pamiętniki (Diaries)* by Kraszewski.

The particularity of the research on spatial functionalism refers in the present study to the level of individual buildings, or parcels, of the Old Town district of Mysłowice. Such an approach was possible thanks to obtaining access to the above-mentioned historical source materials, as well as detailed field studies undertaken in 2013.

Each of the disciplines referenced to in this study provides a different perspective on the town. The geographical perspective refers to the attributes of space and relationships, the economic approach – to functional values, the historical view – to aspects of spatial transformations over time (historical dynamism), and the urban approach – to planning practicality. The conducted research and explanations refer to the evolutionary approach and also to the system approach by showing the transformations of the Old Town against the background of the whole urban centre. The basic theory, applied in the research, were the principles of the genetic and functional approach relating to the evolutionary research conduct. Moreover, in order to offer a fuller understanding of the direction of the ongoing changes of urban space, a reference was made to the theory

of dependency on the path of development, which allowed for explaining, in general terms, the direction of the economic and spatial evolution of the town. In turn, the difference between the two distinguished stages under examination required the use of another two theoretical approaches: the gateway cities concept (for 1913) and the notion of dissipative structures (for 2013). The preparation of models referring to the applied theoretical depictions after each stage of the research constituted a specific form of a summary and systematizing the ongoing changes. The book is one of the few studies combining various kinds of cartographic, written and material sources. This necessitated using methods that had to conform to the research relating to the past as well as the present.

The book presents a study based on two time frames “taken” from the course of the historical evolution of the town, therefore they could constitute a prelude to further, much more in-depth analyses. Moreover, such research can be conducted for other towns of the Katowice conurbation and even of the Upper Silesia region. This would allow for a comparative analysis of inner-city changes taking place in various urban centres and a determination of the trajectory of future changes. On the other hand, the studies on space and economy of the Old Town could be helpful in developing local regeneration programmes, zoning plans for the Old Town district and a study of conditions and directions of spatial development.

Key words: The Old Town, spatial pattern, functions, border, Mysłowice

Funktional-räumlicher Wandel der Altstadt in Mysłowice (dt.: Myslowitz) in dem Zeitraum 1913–2013

Zusammenfassung

Der Forschungsgegenstand des Buches ist der älteste Teil der Stadt Mysłowice (dt.: Myslowitz), d.h. die Altstadt, die den historischen Kern der Stadt bildet. Im Raum der Altstadt lassen sich zwei Teile unterscheiden, ein Teil mit erhalten gebliebenem mittelalterlichem Stadtaufbau und der andere Teil – sog. Neustadt – die im 19. Jh. u.a. dank der Eisenbahnstation entstanden worden ist.

Das Buch berücksichtigt Änderungen, die im Bereich der Altstadt in Myslowitz in dem Zeitraum 1913–2013 stattfanden. Das untere Zeitfenster bildet „goldenes Zeitalter“ der Stadt in den Jahren 1862–1915, als die Stadt in Entwicklungsschwung kam und außer der sich dynamisch entwickelnden Bergbau- und Hüttenindustrie und der territorialen Expansion auch die Funktion der Stadt als einer im Grenzgebiet von drei Staaten: Preußen, Russland und Österreich liegenden Stadt-Pforte verstärkt wurde. Bedauerlicherweise haben der Ausbruch des ersten Weltkriegs und die daraus resultierende Verschiebung der Staatsgrenze verursacht dass, Myslowitz von Anfang der zwanziger Jahre des 20. Jhs einen negativen Entwicklungsweg betreten hat und heutzutage ist es eine im gesellschaftlichen Bewusstsein fast unbekannt Stadt.

Obwohl die funktional-räumlichen Strukturen von den Städten der Kattowitzer Region schon gut genug erforscht worden sind, gibt es immer noch ein Defizit an solchen Forschungen über Myslowitz. Es fehlen vor allem vergleichende Studien zu diesem Thema. Die vorliegende Monografie ist eine vervollständigende Arbeit und eine vergleichende Analyse, die die Weiterentwicklung der Stadt schildert und eine ganz neue – geographisch-historische Betrachtungsweise des Problems möglich macht. Sie bringt auch wertvolle Informationen über Stadtplanung und räumliche Wirtschaft der Altstadt und weist auf Entwicklungsdeterminanten der heutigen funktional-räumlichen Struktur auf dem zu untersuchten Gebiet hin.

Das Buch hat einen theoretisch-empirischen Charakter, was seine Widerspiegelung in seinem Aufbau findet. Im ersten Kapitel befinden sich methodologisch-theoretische Voraussetzungen der durchgeführten Forschungen. Theoretische Konzepte wurden hier chronologisch systematisiert, was die zu untersuchte Problematik vervollständigen ließ. Das zweite Kapitel schildert die Stadtentwicklung im historischen Abriss und vergleicht Myslowitz mit anderen Zentren der gegenwärtigen Kattowitzer Konurbation.

Zwei nächste Kapitel betreffen empirische Forschungen, die bezweckten, den funktional-räumlichen Aufbau von Myslowitz von 1913 und von 2013 zu rekonstruieren und die Faktoren zu nennen, die entweder eine Entwicklung oder einen Rückgang der Stadt bedingen. Zunächst werden der räumliche Aufbau und die institutionelle Grundlage der Stadt von 2013 rekonstruiert und die damalige Rolle der Stadt Myslowitz in der Region und deren internationale Verbindungen dargestellt. Am Ende der Analyse versucht man, den Kern des funktional-

räumlichen Aufbaus der Stadt nach der Theorie der Städte-Pforten zu erläutern.

Das vierte Kapitel ist den Forschungen über den heutigen funktional-räumlichen Aufbau der Altstadt in Myslowitz gewidmet. Hier werden auch das Ausmaß der Zerstörung und die Revitalisierung und die Sanierung der Altstadt besprochen. Bei Besprechung des funktionalen Rückgangs auf dem Forschungsgebiet bezieht sich die Verfasserin auf Theorie der dissipativen Strukturen in Bezug auf die Funktion der Stadt Myslowitz.

Das letzte Kapitel schildert die Dynamik des funktional-räumlichen Wandels. Hier findet man die vergleichende Analyse von den zu untersuchten Jahren (1913 und 2013). Die Verfasserin bemüht sich, die Tendenz der erfolgenden Veränderungen zu klären. Auf der Grundlage bewertet sie räumliche Veränderungen im Bereich der Bebauung, des Verkehrsnetzes und der Verteilung von den einzelnen Funktionen der Altstadt. Zwecks einer Verallgemeinerung präsentiert sie ein Schema von den den Stadtwandel bestimmenden Faktoren vom Mittelalter bis heute und die steigende Bedeutung der Stadt Myslowitz. Infolge der durchgeführten Forschungen wurde ein Modell von den Veränderungen der funktional-räumlichen Struktur und Funktion der Altstadt entwickelt, das den ganzen Prozess der Weiterentwicklung des bestimmten Gebiets betrifft und den Sinuskurvencharakter der Stadtumwandlungen darstellt.

Die Verfasserin wandte verschiedene Methoden an, um die beiden funktional-räumlichen Strukturen wiederzugeben und auf Umwandlungen hinzuweisen. Ihre Forschungen umfassten die Recherche von Archivalien (kartografischen und schriftlichen) und die Stadtplanungsinventur. Auf der Grundlage entstand eine institutionelle Datenbank für beide Forschungsperioden (1913 und 2013), die dann der Rekonstruktion des funktional-räumlichen Aufbaus der Altstadt dienten. Bei Bearbeitung der empirischen Daten verwendete man eine ganze Reihe von statischen Methoden, die späteren Vergleich von den die beiden Perioden betreffenden Daten (u.a.: HDI von Ziolo, Korrelationskoeffizient von Pearson, Methode von Doi usw.) möglich machten. Bei Deutung von kartographischen Archivalien wurde die Conzens Methode der Analyse von Stadtplänen angewandt; die Analyse beruhte auf einer Kette von chronologisch zusammengesetzten Stadtplänen von Myslowitz.

In dem Buch benutzte man sowohl die für historische Forschungen typischen Quellen (Memoiren, Zeitungen), als auch die den geographischen (kartografische Ausgaben) und urbanistischen Forschungen (Skizzen, Planungsdokumente) gebührenden Quellen. Sehr hilfreich waren auch ikonographische Quellen, die u.a. erlaubten, die in der Fachliteratur und an den Stadtplänen vorhandenen Daten zu visualisieren. Kartographische Archivalien umfassen Archivpläne und Landkarten von Myslowitz, sowohl die großmaßstäbigen als auch die kleinmaßstäbigen, aus dem 19., 20. und 21. Jahrhundert.

Schriftliche Archivalien umfassen vor allem Adressbücher von Myslowitz aus den Jahren 1901–1914, als auch *Amtliches Telefonkundenverzeichnis* von 1929. Dank dem Material konnte man die institutionelle Datenbank für das Jahr 1913 rekonstruieren. In dem Buch wurden auch die der Stadt Myslowitz gewidmeten historischen Monografien, Zeitungen und sogar Fragmente der schönen Literatur, z.B.: *Pamiętniki (Memoiren)* von Kraszewski ausgenutzt.

Dank dem Zugang zu den oben genannten historischen Daten und infolge der im Jahre 2013 betriebenen Feldforschungen konnte die Verfasserin die einzelnen Häuser in der Altstadt in Myslowitz detailliert beschreiben.

Jede Wissenschaftsdisziplin, auf die sich die Verfasserin im vorliegenden Buch berief, hat eine andere Betrachtungsweise der Stadt. Geographie knüpft an Attribute des Raumes und der Beziehungen an, die Wirtschaftswissenschaft – hebt funktionale Eigenschaften, Geschichtswissenschaft – temporale Aspekte der räumlichen Umwandlungen (historischer Dynamismus), Stadtplanung – Aspekte des Planungspraktizismus vor. Die durchgeführten Forschungen und die Erläuterung beziehen sich auf evolutionäre Auffassung und auf systemhafte Betrachtungsweise, indem sie die Umwandlungen der Altstadt im Vergleich mit der ganzen Stadt darstellen. Die Verfasserin ließ sich dabei von den Richtlinien der genetisch-funktionalen, evolutionäres Forschungsverfahren betreffenden Auffassung leiten. Um die Richtung der stattfindenden Umwandlungen des Stadtraumes zu verdeutlichen, berief sich die Verfasserin auf die Theorie der Abhängigkeit vom Entwicklungsweg, die

den Trend in wirtschaftlich-räumlicher Stadtentwicklung im Großen und Ganzen aufklärt. Da die beiden zu untersuchten Perioden unterschiedlich waren, musste sie wiederum zwei andere Theorien anwenden: von Städten-Pforten (für das Jahr 1913) und von dissipativen Strukturen (für das Jahr 2013). Zu Resümee- und Systematisierungszwecken entwickelte die Verfasserin nach jedem Forschungsstadium entsprechende Modelle der angewandten theoretischen Auffassungen. Das Buch ist eine von wenigen Abhandlungen, die verschiedenartige Quellen (kartografische, schriftliche und materielle) ausnutzen, deshalb musste seine Autorin die den sich sowohl auf Vergangenheit als auch auf Gegenwart beziehenden Forschungen entsprechenden Methoden anwenden.

Das Buch präsentiert die zwei Zeitabschnitte aus der historischen Entwicklung der Stadt umfassenden Forschungen, die weitere umfassendere Analysen einleiten können. Ähnliche Nachforschungen können auch für andere Städte der Kattowitzer Konurbation, ja – des oberschlesischen Gebiets – angestellt werden. Das würde eine vergleichende Analyse von den in den einzelnen Städten erfolgenden innerstädtischen Umwandlungen ermöglichen und deren Trajektorie bestimmen. Die Forschungen über Raum und Wirtschaft der Altstadt dagegen können bei der Anfertigung von lokalen Revitalisierungsplänen, Raumordnungsplänen der Altstadt und von den, den Bedingungen und den Tendenzen der Raumordnung gewidmeten Studien behilflich werden.

Schlüsselwörter: Altstadt, räumlicher Aufbau, Funktionen, Grenze, Myslowitz

Spis fotografii

Fotografia 1. Pustostan po dawnym kinie (A) oraz opuszczone lokale gospodarcze (B) w Rynku .	73
Photography 1. Vacant building of the former cinema (A) and abandoned commercial premises on the Market Square (B)	73
Fotografia 2. Zabudowa wielorodzinna Starego Miasta w Mysłowicach wybudowana po 1945 r. przy ulicach: Kołłątaja (A), Bytomskiej (B) i Strumieńskiego (C)	75
Photography 2. Multi-family residential buildings of the Old Town in Mysłowice built after 1945 on Kołłątaja (A), Bytomska (B) and Strumieńskiego (C) Streets	75
Fotografia 3. Nieczynna wagonownia (A) i dworzec towarowy (B)	75
Photography 3. Closed railway engine shed (A) and freight station (B)	75
Fotografia 4. Degradacja zabudowy przy ul. Wałowej w Mysłowicach (Stare Miasto)	77
Photography 4. Degradation of the buildings on Wałowa Street in Mysłowice (the Old Town)	77
Fotografia 5. Przestrzenie publiczne Starego Miasta w Mysłowicach: plac dworcowy (A), Rynek (B) i pl. Wolności (C)	79
Photography 5. Public space of the Old Town in Mysłowice: the railway station forecourt (A), Market Square (B) and Wolności Square (C)	79
Fotografia 6. Zrewitalizowana historyczna część Parku Zamkowego w Mysłowicach	80
Photography 6. Revitalized historic part of the Park Zamkowy (Castle Park) in Mysłowice	80
Fotografia 7. Zabudowa mieszkaniowa oraz działalności gospodarcze w Starym Mieście (A), na południowych peryferiach (B) oraz na północno-zachodnich obrzeżach (C) Mysłowic	86
Photography 7. Residential and commercial buildings in the Old Town (A), on the southern outskirts (B) and the north-western outskirts (C) of Mysłowice	86
Fotografia 8. Współczesny stan terenu dawnej stacji emigracyjnej oraz Zastępczego Więzienia Policyjnego w Mysłowicach	97
Photography 8. Contemporary condition of the area of the former migration station and the Zastępcze Więzienie Policyjne (Interim Police Prison) in Mysłowice	97

Spis rycin

Rycina 1. Lokalizacja obszaru badań w przestrzeni administracyjnej Mysłowic	8
Figure 1. Location of the study site in the administrative area of Mysłowice	8
Rycina 2. Związki badań miejskich z poszczególnymi dyscyplinami naukowymi	14
Figure 2. Links between urban research and other scientific disciplines	14
Rycina 3. Schemat postępowania badawczego	25
Figure 3. Research procedures	25
Rycina 4. Fragment planu Mysłowic z 1911 r. oraz jego rekonstrukcja	26
Figure 4. Part of the town map of Mysłowice in 1911 and its reconstruction	26
Rycina 5. Rejon XVIII-wiecznego zespołu miejskiego Mysłowice – Modrzejów – Niwka	31
Figure 5. Area of the Mysłowice – Modrzejów – Niwka urban conurbation in the 18 th century	31
Rycina 6. Sieć kolejowa Górnośląskiego Zagłębia Węglowego w XIX w.	32
Figure 6. Railway network of the Upper Silesian Coal Basin in the 19 th century	32
Rycina 7. Hierarchia miejscowości w 1914 r.	34
Figure 7. Hierarchy of settlements in 1914	34
Rycina 8. Układ przestrzenny Mysłowic w XVI w.	39
Figure 8. Spatial layout of Mysłowice in the 16 th century	39
Rycina 9. Rozwój terytorialny Mysłowic w okresie kapitalistycznym (A), po 1945 r. (B) oraz rozpad administracyjny (C)	41
Figure 9. Territorial development of Mysłowice in the capitalist period (A), after 1945 (B) and the administrative disintegration (C)	41
Rycina 10. Kąt Trzech Cesarstw (Drei-Kaiser-Ecke) na początku XX w. (A) i w 2013 r. (B)	43
Figure 10. Three Emperors' Corner (Drei-Kaiser-Ecke) at the beginning of the 20 th century (A) and in 2013 (B)	43
Rycina 11. Kopalnia „Mysłowice” na początku XX w.	47
Figure 11. The “Mysłowice” coal mine at the beginning of the 20 th century	47
Rycina 12. Pogranicze rosyjsko-pruskie (widok z Modrzejowa na Mysłowice) – początek XX w.	48
Figure 12. The Russian-Prussian frontier (view from Modrzejów onto Mysłowice) at the beginning of the 20 th century	48
Rycina 13. Reklama firmy spedycyjnej M. Weichmanna (A) oraz emigranci z Europy Południowo-Wschodniej (B)	50
Figure 13. Advertisement of M. Weichmann's shipping company (A) and emigrants from South-Eastern Europe (B)	50
Rycina 14. Liczba wychodźców zarejestrowanych w myślowickiej agenturze emigracyjnej na wyjazd do Ameryki w latach 1898–1914	51
Figure 14. The number of emigrants registered in the Mysłowice emigration agency intending to leave for America in the years 1898–1914	51
Rycina 15. Międzykontynentalne (A) i europejskie (B) powiązania emigracyjne Mysłowic	53
Figure 15. Intercontinental (A) and European (B) emigration links of Mysłowice	53

Rycina 16. Rola ulic i placów w tworzeniu struktury przestrzennej Starego Miasta w Mysłowicach w 1913 r.	55
Figure 16. The role of streets and squares in the spatial structure formation of the Old Town in Mysłowice in 1913	55
Rycina 17. Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (A), szpital górniczy przy Beuthenerstraße (ul. Bytomska) (B), pasażerski dworzec kolejowy (C) w Mysłowicach	56
Figure 17. Nativity of the Blessed Virgin Mary Church (A), miners hospital on Beuthenerstraße (Bytomska Street) (B), the passenger railway station (C) in Mysłowice	56
Rycina 18. Gęstość zabudowy na jednostkę powierzchni Starego Miasta w Mysłowicach w 1913 r.	57
Figure 18. Buildings density per area unit of the Old Town in Mysłowice in 1913	57
Rycina 19. Zależność między liczbą budynków i liczbą działalności gospodarczych tworzących strukturę funkcjonalno-przestrzenną ulic i placów Starego Miasta w Mysłowicach w 1913 r.	59
Figure 19. The relationship between number of buildings and number of economic activities forming the functional and spatial structure of streets and squares of the Old Town in Mysłowice in 1913	59
Rycina 20. Przemysłnicy w lesie nieopodal Mysłowic na początku XX w.	61
Figure 20. Smugglers in a forest near Mysłowice at the beginning of the 20 th century	61
Rycina 21. Reklama sklepów przemysłowego (A) i odzieżowego (B) zlokalizowanych w Starym Mieście w Mysłowicach z początku XX w.	62
Figure 21. Advertisement of a hardware shop (A) and a clothing shop (B) located in the Old Town in Mysłowice at the beginning of the 20 th century	62
Rycina 22. Struktura handlu hurtowego Starego Miasta w Mysłowicach w 1913 r.	63
Figure 22. The structure of the wholesale trade in the Old Town in Mysłowice in 1913	63
Rycina 23. Użytkowanie lokali wzdłuż osi Ring – Plesserstraße – Wilhelmsplatz w Mysłowicach w 1913 r.	65
Figure 23. The use of premises located alongside the Ring – Plesserstraße – Wilhelmsplatz axis in Mysłowice in 1913	65
Rycina 24. Mysłowice jako miasto-wrota – ujęcie modelowe	67
Figure 24. Mysłowice as a gateway city – a model approach	67
Rycina 25. Rola ulic i placów w tworzeniu struktury przestrzennej Starego Miasta w Mysłowicach w 2013 r.	72
Figure 25. The role of streets and squares in the formation of the spatial structure of the Old Town in Mysłowice in 2013	72
Rycina 26. Gęstość zabudowy na jednostkę powierzchni Starego Miasta w Mysłowicach w 2013 r.	74
Figure 26. Buildings density per area unit of the Old Town in Mysłowice in 2013	74
Rycina 27. Zależność między liczbą budynków i liczbą działalności gospodarczych tworzących strukturę funkcjonalno-przestrzenną ulic i placów Starego Miasta w Mysłowicach w 2013 r.	83
Figure 27. The relationship between number of buildings and number of economic activities forming the functional and spatial structure of streets and squares of the Old Town in Mysłowice in 2013	83
Rycina 28. Użytkowanie lokali wzdłuż ciągu Rynek – ul. Grunwaldzka – pl. Wolności w Mysłowicach w 2013 r.	84
Figure 28. The use of premises located alongside the Market Square – Grunwaldzka Street – Wolności Square axis in Mysłowice in 2013	84
Rycina 29. Wizualizacja rozmieszczenia znaczących inwestycji gospodarczo-mieszaniowych na terenie Mysłowic	87
Figure 29. Visualization of significant economic and residential investments in Mysłowice	87
Rycina 30. Układ przestrzenny tzw. nowego miasta w Mysłowicach w 1859 r. (A) i 1913 r. (B)	90
Figure 30. The spatial layout of the so-called “new town” in Mysłowice in 1859 (A) and in 1913 (B)	90
Rycina 31. Przemiany struktury przestrzennej Starego Miasta w latach 1913–2013	91
Figure 31. Transformations of the spatial structure of the Old Town in the years 1913–2013	91

Rycina 32. Przekształcenia morfologiczne ul. Krakowskiej (Modrzejowerstraße) w Mysłowicach: układ urbanistyczny z lat 40. XX w. (A) oraz widok ogólny ulicy z początków XX w. (B) i XXI w. (C)	92
Figure 32. Morphological transformation of Krakowska Street (Modrzejowerstraße) in Mysłowice: the urban layout of the 1940s (A) and general view of the street in the early 20 th (B) and 21 st centuries (C)	92
Rycina 33. Przemiany morfologiczne ul. Grunwaldzkiej w Mysłowicach w latach 1913–2013 – widok od strony północnej (A) i południowej (B)	93
Figure 33. Morphological transformations of Grunwaldzka Street in Mysłowice in the years 1913–2013 – view from the north (A) and south (B)	93
Rycina 34. Przemiany morfologiczno-przestrzenne dworca pasażerskiego i stacji kolejowej w Mysłowicach: fragment planów miasta z 1910 r. i 1940 r. (A), przemiany budynku dworca (B), nieczynne przejście podziemne (C), dawne fundamenty kładki (D)	94
Figure 34. Morphological and spatial transformations of the passenger railway station in Mysłowice: part of the town plans of Mysłowice from 1910 and 1940 (A), transformations of the railway station building (B), the closed underpass (C), the former foundations of the overpass (D)	94
Rycina 35. Układ urbanistyczny Rynku w Mysłowicach w 1913 r. (A) i 2013 r. (B)	98
Figure 35. The urban layout of the Market Square in Mysłowice in 1913 (A) and 2013 (B)	98
Rycina 36. Przemiany przestrzenne Rynku w Mysłowicach w latach 1913–2013	100
Figure 36. Spatial transformations of the Market Square in Mysłowice in the years 1913–2013	100
Rycina 37. Model uwarunkowań przemian funkcjonalno-przestrzennych Mysłowic	102
Figure 37. Model of determinants of functional and spatial transformations in Mysłowice	102

Spis tabel

Tabela 1. Badania nad strukturą funkcjonalno-przestrzenną miasta w świetle koncepcji – wybór .	21
Table 1. Research on functional and spatial structure of the town in view of theories – selection .	21
Tabela 2. Zmiany liczby ludności miast rdzenia konurbacji katowickiej w latach 1990–2012	36
Table 2. Population changes in towns of the Katowice conurbation core in the years 1990–2012	36
Tabela 3. Przekształcenia funkcji wybranych usługowo-przemysłowych budynków lub działek miejskich w latach 1913–2013	96
Table 3. Transformation of the function of selected economic and industrial buildings or urban parcels in the years 1913–2013	96
Tabela 4. Przemiany funkcji i struktury funkcjonalno-przestrzennej Starego Miasta w Mysłowicach – ujęcie modelowe	104
Table 4. Transformation of the functions and functional and spatial structure of the Old Town in Mysłowice – a model approach	104

Spis załączników

Załącznik I. Struktura przestrzenno-administracyjna konurbacji katowickiej	111
Appendix I. The spatial and administrative structure of the Katowice conurbation	111
Załącznik II. Wizualizacja niezrealizowanego portu węglowego nad Czarną Przemszą (Mysłowice – Modrzejów)	112
Appendix II. Visualization of the unaccomplished coal port on the Czarna Przemsza river (Mysłowice – Modrzejów)	112
Załącznik III. Plan Starego Miasta w Mysłowicach – struktura funkcjonalno-przestrzenna w 1913 r.	kieszeń
Appendix III. Map of the Old Town in Mysłowice – functional and spatial structure in 1913	pocket
Załącznik IV. Układ urbanistyczny okolicy dworca pasażerskiego w Mysłowicach przed przebudową rozpoczętą w 1910 r.	kieszeń
Appendix IV. The urban layout of the passenger railway station area in Mysłowice before the redevelopment that began in 1910	pocket
Załącznik V. Zestawienie działalności gospodarczych Starego Miasta (Mysłowice) w 1913 r.	113
Appendix V. Collation of the data on the business activities in the Old Town (Mysłowice) in 1913	113
Załącznik VI. Wskaźnik syntetyczny Ziolo wyznaczony na podstawie udziału liczby działalności gospodarczych według ulic i placów tworzących strukturę przestrzenną Starego Miasta	127
Appendix VI. Ziolo's synthetic index determined based on the percentage of the number of economic activities by streets and squares forming the spatial structure of the Old Town	127
Załącznik VII. Przykłady degradacji tkanki miejskiej Starego Miasta (Mysłowice): pustostan przy ul. Piastowskiej (A), pustostan przy ul. Bytomskiej (B), pustostany w tylnej części kamienicy Rynku (C), zdegradowana kamienica przy ul. Jagiellońskiej (D)	128
Appendix VII. Examples of degradation of the urban tissue of the Old Town (Mysłowice): vacant building on Piastowska Street (A), vacant building on Bytomska Street (B), vacant buildings in the back of a Market Square tenement building (C), degraded tenement house on Jagiellońska Street (D)	128
Załącznik VIII. Przykłady praktyk urbanistycznych po 1945 r.: plac budowy nowego centrum szkoleniowo-konferencyjnego (A), budynek Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej (B), przejście podziemne (C), budynek mieszkalny należący do TBS (D)	129
Appendix VIII. Examples of urban planning practices after 1945: construction site of a new training and conference centre (A), the building of the Upper Silesian College of Pedagogical Education (B), underpass (C), TBS residential building (D)	129
Załącznik IX. Plan Starego Miasta w Mysłowicach – struktura funkcjonalno-przestrzenna w 2013 r.	kieszeń
Appendix IX. Map of the Old Town in Mysłowice – functional and spatial structure in 2013	pocket
Załącznik X. Architektura historycznej zabudowy Starego Miasta: kamienica przy ul. Bytomskiej (A), ratusz (B), willa (C)	130
Appendix X. The architecture of the historic buildings of the Old Town: tenement house on Bytomska Street (A), the town hall (B), villa (C)	130

Załącznik XI. Audyt miejski przeprowadzony w przestrzeniach publicznych Starego Miasta (Mysłowice)	131
Appendix XI. Urban audit carried out in the public spaces of the Old Town (Mysłowice)	131
Załącznik XII. Przykłady rewitalizacji i rewaloryzacji zabudowy Starego Miasta: budynek Komendy Miejskiej Policji (A), kamienica przy ul. Strumieńskiego (B), wejście do Sądu Rejonowego (C), dawna walcownia (D)	132
Appendix XII. Examples of regeneration and revaluation of the Old Town buildings: the building of the Municipal Police Headquarters (A), tenement house on Strumieńskiego Street (B), the entrance to the District Court (C), former rolling mill (D)	132
Załącznik XIII. Zestawienie działalności gospodarczych Starego Miasta (Mysłowice) w 2013 r.	133
Appendix XIII. Collation of the data on the economic activities in the Old Town (Mysłowice) in 2013	133
Załącznik XIV. Lokalizacja starego ratusza na tle współczesnego układu urbanistycznego Rynku (Mysłowice)	152
Appendix XIV. The location of the old town hall compared to the contemporary urban layout of the Market Square (Mysłowice)	152

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział 1	
Założenia metodologiczne opracowania	11
Pojęcie miasta i złożoność kryteriów jego identyfikacji w dotychczasowej literaturze przedmiotu	11
Problemy badawcze miasta. Ujęcie strukturalne	13
Przestrzeń miasta i jej własności	16
Kryteria i podziały koncepcji badawczych dotyczących przestrzeni miejskiej	17
Struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta w świetle literatury przedmiotu	21
Badania własne	24
Rozdział 2	
Zarys fizyczno-geograficzny i rys historyczny rozwoju Mysłowic	29
Środowiskowe uwarunkowania rozwoju miasta	29
Mysłowice na tle kształtowania się miast konurbacji katowickiej	30
Zarys rozwoju funkcjonalno-przestrzennego miasta	37
Kształtowanie się historycznego styku trzech cesarstw	42
Rozdział 3	
Mysłowice w 1913 r. jako miasto o znaczeniu międzynarodowym	45
Uwarunkowania rozwoju funkcjonalno-przestrzennego miasta	45
Międzynarodowa ranga Mysłowic jako wyraz funkcji granicznych	49
Układ przestrzenny Starego Miasta	54
Przestrzeń gospodarcza Starego Miasta	57
Modelowe ujęcie Mysłowic jako miasta nadgranicznego	66
Rozdział 4	
Mysłowice w 2013 r. jako miasto o znaczeniu lokalnym	69
Uwarunkowania regresu funkcjonalno-przestrzennego miasta	69
Układ przestrzenny Starego Miasta	71
Degradacja i rewitalizacja przestrzeni Starego Miasta	76
Przestrzeń gospodarcza Starego Miasta	80
Modelowe ujęcie regresu funkcjonalnego Mysłowic	84
Rozdział 5	
Dynamika przemian struktury funkcjonalno-przestrzennej Starego Miasta	89
Przemiany struktury funkcjonalno-przestrzennej Starego Miasta	89
Przemiany funkcjonalno-przestrzenne Rynku	98
Modelowe ujęcie przemian struktury funkcjonalno-przestrzennej Starego Miasta w Mysłowicach	101

Podsumowanie i wnioski	107
Aneks	111
Literatura i materiały źródłowe	153
Summary	165
Zusammenfassung	167
Spis fotografii	169
Spis rycin	171
Spis tabel	175
Spis załączników	177

Contents

Introduction	5
Chapter 1	
Methodological Principles of the Book	11
Notion of the town and the complexity of the criteria for its identification in the subject literature	11
Research problems concerning towns. A structural approach	13
Urban space and its properties	16
Criteria and divisions of research concepts on urban space	17
The functional and spatial structure of town in view of the subject literature	21
Author's own research	24
Chapter 2	
Physical and Geographical Outline and Historical View of Myslowice's Development	29
Environmental determinants of town development	29
Myslowice against the backdrop of the formation of towns of the Katowice conurbation	30
An outline of the functional and spatial development of the town	37
Formation of the historical crossroads of three empires	42
Chapter 3	
Myslowice in 1913 as a Town of International Importance	45
Drivers of functional and spatial development of the town	45
International importance of Myslowice as an expression of its frontier functions	49
Spatial layout of the Old Town	54
Economic space of the Old Town	57
Model approach of Myslowice as a frontier town	66
Chapter 4	
Myslowice in 2013 as a Town of Local Importance	69
Drivers of functional and spatial development of the town	69
Spatial layout of the Old Town	71
Degradation and regeneration of the Old Town	76
Economic space of the Old Town	80
Model approach of the functional regression of Myslowice	84
Chapter 5	
Dynamics of transformations of the functional and spatial structure of the Old Town	89
Transformation of the functional and spatial structure of the Old Town	89
Functional and spatial transformations of the Market Square	98
Model approach of the transformations of the functional and spatial structure of the Old Town in Myslowice	101

Summary and Conclusion	107
Appendices	111
Reference	153
Summary	165
Zusammenfassung	167
List of Photographs	169
List of Figures	171
List of Tables	175
Table of Appendices	177

Inhaltsverzeichnis

Einleitung	5
Abschnitt 1	
Methodologische Voraussetzungen der Monografie	11
Der Begriff „Stadt“ und vielseitige Kriterien dessen Identifizierung in der bisher vorhandenen Fachliteratur	11
Forschungsprobleme der Stadt. Strukturelle Auffassung	13
Der Stadtraum und dessen Eigenschaften	16
Die Einteilung und die Kriterien der Forschungstheorien über den Stadtraum	17
Die funktional-räumliche Struktur der Stadt nach der Fachliteratur	21
Eigene Forschungen	24
Abschnitt 2	
Physikalisch-geographischer und historischer Abriss der Entwicklung von der Stadt Myslowitz	29
Die die Stadtentwicklung determinierenden Umweltfaktoren	29
Myslowitz im Vergleich mit anderen Städten der Kattowitzer Konurbation	30
Funktional-räumliche Entwicklung der Stadt im Überblick	37
Die Entstehung der historischen Berührungsfläche zwischen den drei Kaiserreichen	42
Abschnitt 3	
Myslowitz im Jahre 1913 als eine Stadt von internationaler Bedeutung	45
Die eine funktional-räumliche Entwicklung der Stadt begünstigenden Faktoren	45
Internationale Bedeutung der Stadt Myslowitz als Ausdruck ihrer Grenzfunktionen	49
Räumlicher Aufbau der Altstadt	54
Wirtschaftsraum der Altstadt	57
Modellauffassung von Myslowitz als einer Grenzstadt	66
Abschnitt 4	
Myslowitz im Jahre 2013 als eine Stadt von lokaler Bedeutung	69
Die den funktional-räumlichen Rückgang der Stadt begünstigenden Faktoren	69
Räumlicher Aufbau der Altstadt	71
Zerstörung und Revitalisierung des Altstadtgebiets	76
Wirtschaftsraum der Altstadt	80
Modellauffassung des funktionalen Regresses von Myslowitz	84
Abschnitt 5	
Die Dynamik der funktional-räumlicher Struktur der Altstadt	89
Der Wandel von funktional-räumlicher Struktur der Altstadt	89

Funktional-räumlicher Wandel des Marktplatzes	98
Modellauffassung des Wandels von funktional-räumlicher Struktur der Altstadt in Myslowitz	101
Resümee und Schlüsse	107
Anhänger	111
Literatur und Quellenmaterial	153
Summary	165
Zusammenfassung	167
Liste der Fotos	169
Liste der Abbildungen	171
Liste der Tabellen	175
Liste der Anhänger	177